

UDK 811.163.6'367.622:811.112.2'367.622

Helena Kuster

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

POSAMOSTALJANJE MED JEZIKOVNIM SISTEMOM IN BESEDILOM V SLOVENŠČINI IN NEMŠČINI

Razširjenost samostalniškega sloga se obravnava z vidika sistemske in funkcijske pogoje-
nosti. Slednja kaže na to, da sta pojavnost in intenziteta posamostaljanja odvisni od besedilnih
tipov, v okviru katerih ima kot stilotvorno sredstvo natančno določeno funkcijo. V kolikšni
meri jezikovni sistem sam po sebi omogoča tvorbo posamostaljenj, lahko ugotavljamo tudi
primerjalno; v pričujoči razpravi kot primerjalni jezik slovenščini služi nemščina, v kate-
ri je nominalizacija zelo razširjen pojav. V okviru funkcijskostilističnih preučevanj izhaja
kvantitativno utemeljeni samostalniški slog iz tvorbeno-pretvorbenih zmožnosti jezikovnega
sistema na besedotvorni in skladenjski ravni. Medjezikovna primerjava postopkov in oblik
posamostaljanja je smiselna spričo zgodovinske povezanosti slovenskega jezikovno-kultur-
nega prostora z nemškim, kar potrjujejo številne jezikoslovne študije in tudi novejše razprave
s to temo.

Ključne besede: posamostaljanje/nominalizacija v slovenščini in nemščini, samostalni-
ški slog

The scope of nominal style is discussed from the point of view of systemic and functional
conditionality. The latter indicates that the appearance and level of nominalization is depen-
dent on textual types, within which a stylistic device has a precisely defined function. The
extent to which the language system itself facilitates nominalization can also be established
comparatively, i.e., the paper compares Slovene with German, within which nominalization is
a very common phenomenon. Through functional-stylistic research we can arrive at a quan-
titative evaluation of nominal style based on the generative-transformational capacities of the
language system at a word-formational and syntactic level. Interlinguistic comparison of the
relevant procedures and the different forms of nominalization makes sense in the light of the
historical connection between the Slovene and German linguistic and cultural areas, which
has been confirmed by many linguistic studies, as well as by recent discussions of this topic.

Keywords: nominalization in Slovene and German, nominal style

1 Funkcijskostilistični¹ vidik posamostaljanja

Pod pojmom *samostalniški slog* se na tem mestu obravnava izključno samostal-
niški način izražanja, ki ob pomenski ekvivalenci zamenjuje glagolskega. MIKOLIČ

¹ O opredelitvi funkcijske stilistike gl. KUSTER (2013: 53 isl.). Nadalje se v pričujočem poglavju glede
na zvrstno tipologijo (TOPORIŠIČ 2008: 207 isl., 2004, 1. pogl. in 2004: 715 isl.) upošteva funkcijska delitev
besedil (TOPORIŠIČ 2004: 27 isl.), znotraj katere se posamezne besedilne vrste razvrščajo v štiri besedilne
funkcijske zvrsti (ibid.: 716); pri tem se ob strokovnih posebej izpostavlja področje znanstvenih besedil;
razlogi za tovrstno ločevanje so navedeni v KUSTER (2013: 111).

JUŽNIČ (2011: 322) navaja definicijo nominalizacije v okviru modela sistemsko-funkcijske slovnice: To je »vrsta predstavne slovnične metafore [...], pri kateri glagolski dogodek [...] metaforično – tj. s slovnično metaforo – izrazimo s samostalnikom, pri čemer spremenimo seveda tudi vlogo ostalih elementov, vezanih na sam glagolski dogodek«. Gre za pogostnost izglagolskih, abstraktnih samostalnikov; na mesto samostojnih ali podrednih stavkov s polnopomenskim glagolom stopijo samostalniški stavčni členi s posamostaljenjem² kot jedrom (gl. KOŠAK 2007: 6).

GÖPFERICH (1995: 420) podaja kriterije za določanje stopnje posamostaljanja, ki vključujejo le tiste samostalnike in samostalniške zveze, ki jih (v istem jeziku) v drugi besedilni vrsti ali komunikacijski situaciji zamenja glagolski izraz, ne da bi slednji učinkoval okorno. V obravnavi strokovnega jezika v okviru germanskih jezikov (nemščine in angleščine) prišteva prevladujoči samostalniški slog med poglavitve značilnosti strokovnih besedil (ob neosebne načinu izražanja in pogosti rabi trpnika). Posamostaljanje se je razvilo v pogosto rabljeno stilno sredstvo, s katerim dosega tvorec besedila nekatere pomembne besedilne učinke. Njegovo pogostnost v poljudnoznanstvenih in časopisnih člankih utemeljuje avtorica (ibid.: 426 isl.) s težnjo po razgibanem, ustvarjalnem načinu sporočanja. Tvorec besedila se izogne nepotrebnemu ponavljanju, kar je za razgiban slog publicističnih besedil še posebej značilno.³ Samostalniške tvorbe uspešno preprečujejo kopičenje stavčnih podredij oziroma zmanjšujejo število odvisnih stavkov v kompleksni povedi (prim. KOŠAK 2007: 32). Samostalniki se v nemščini zlahka uveljavljajo, saj jih ni mogoče v vsakem primeru ustrezno pretvoriti v glagolsko obliko.

Slednje se prjuje tudi pri prevajanju v slovenščino. Da bi se izognili prepogosti rabi strokovnih terminov, se uporabljajo splošnejša poimenovanja, ki jih obsamostalniški prilastki natančneje določajo. ZALOŽNIK (2013: 49) pri analizi prevajanja samostalniških struktur iz angleščine ugotavlja načrtno uporabo samostalniškega načina, saj se tako ohrani večpomenskost izrazov, ki prihrani dodatno interpretacijo in rabo odvisnikov. Ta način se v prevodih pojavlja ponekod celo tam, kjer je v originalnem strokovnem besedilu glagolski izraz. V nemškem jeziku posamostaljanje navadno ne zahteva toliko dopolnil kot glagolski izraz. Obvezna dopolnila izhodiščnega glagola postanejo v posamostaljeni obliki fakultativna. Služi pa tudi kot sredstvo členitve po aktualnosti (KOŠAK 2007: 35): Kakor se lahko spreminja sporočilnost s tvornostjo/trpnostjo, se lahko dosejajo poudarki s samostalniki.

Novejše študije znotraj raziskovanja samostalniške rabe v slovenščini kažejo na zavedanje in upoštevanje funkcionalnosti posamostaljanj kljub zgodovinskemu stališču,⁴ da je v slovenščini naravno izražanje glagolsko. Mikolič Južnič (2011) ugotavlja v korpusni raziskavi visok delež posamostaljenj v znanstvenih in strokovnih besedilih v primerjavi s precej nižjim v umetnostnih besedilih. Enaka ugotovitev je

² KOŠAK (2007: 3) ločuje pojma *posamostaljanje* in *posamostaljenje*: prvi označuje proces, postopek, drugi pa rezultat tega postopka. V pričujoči razpravi uporabljam izraza v enakem pomenskem razlikovanju.

³ Enako ugotavlja glede rabe samostalniških zvez v nemških publicističnih besedilih že POPADIĆ (1971: 21).

⁴ Breznik v svojih jezikovnonormativnih delih sicer obravnava zvrstnost jezika (časnikarski, znanstveni, poljudnoznanstveni jezik), vendar z vidika enotnega skladenjskega vzorca, ki poudarja glagolski način izražanja (VIDOVIČ MUHA, 1998: 29).

vključena v nemško jezikovnostilistično normo: Samostalniški slog, ki učinkuje abstraktno, se uporablja zlasti v strokovnih in znanstvenih besedilih, medtem ko ima v pripovednih in vsakdanjih besedilih prednost bolj razgibano glagolsko izražanje (gl. HALL in SCHEINER 1995: 164). GNAMUŠ (1979: 160) trdi, da je samostalniško izražanje kot slogovna značilnost v slovenščini prisotno že od Levstikovih časov. Podobno kot je bila že pred desetletji v nemškem jezikovno-kulturnem prostoru ugotovljena visoka pojavnost posamostaljanja v časopisnih besedilih zaradi njegove vsestranske uporabnosti (gl. POPADIČ 1971: 85), ugotavlja Plemenitaš (2004) za isto besedilno področje, da v zvezi z rabo nominalizacije med angleščino in slovenščino ne prihaja do večjih razlik ali pa je njena pogostnost celo večja v slovenščini (gl. MIKOLIČ JUŽNIC 2011: 322). ŽELE (1996: 192–98) pri analizi načinov in pogostnosti posamostaljanja v publicističnih besedilih slovenskega povojnega obdobja skozi več desetletij ugotavlja strm porast le-tega in napoveduje nadaljevanje njegovega razvoja. Že GNAMUŠ (1979: 163) ga označuje kot »množično sredstvo sodobnega upovedovanja zlasti nekaterih funkcijskih zvrsti«. Funkcijska raba posamostaljanja se je v dobi elektronskih medijev, katerih prednost sta sporočilna zgoščenost in racionalizacija, razširila, saj je postalo sredstvo za intenziviranje sporočanega (gl. KRANJIC in ŽELE 2003: 83).

Skupna ugotovitev preučevanja rabe na različnih področjih je, da je stopnja posamostaljanja v sorazmerju s stopnjo strokovnosti neke besedilne vrste. O njegovi funkcijski vlogi ter razmerju med glagolskim in samostalniškim slogom razmišlja že VODUŠEK (1933: 71–73): trditev tradicionalnih jezikoslovcev, da je izrazna moč slovenskega jezika v glagolu in ne v samostalniku, zavrača. Razmerje med glagolskim in samostalniškim načinom izražanja pojmuje kot splošnojezikovno, ne kot specifično lastnost določenega (slovenskega) jezika.⁵ Zmožnost izražanja v samostalniškem slogu razume kot izraz razvojne stopnje jezika,⁶ dejansko rabo pa – v nasprotju z Breznikom – opazuje v odvisnosti od konkretnih besedilotvornih okoliščin: visoka stopnja abstrakcije pogojuje prevladovanje samostalniškega sloga, kar se potrjuje v najnovejših korpusnih raziskavah. Kar zadeva razmerje med rabo samostalniških zvez in glagolskih izrazov (npr. glagolov v odvisnih stavkih), navaja GÖPFERICH (1995: 427 isl.) zanimivo ugotovitev: Spričo pogostnosti posamostaljenj ne gre pričakovati upada glagolskih izrazov, saj ravno kombinacija obeh načinov zagotavlja izrazno natančnost in razumljivost.

Medjezikovne podobnosti so opazne tudi pri omejitvah rabe. Kljub razširjenosti samostalniškega sloga v nemščini (gl. KOŠAK 2007: 95), se raba posamostaljanja podreja omejitvam, ki jih določa stilistična norma: V praktičnem sporazumevanju je kopičenje samostalniških zvez glede na načelo jasnosti odsvetovano; prednost ima glagolsko izražanje (prim. FOLZ 2008: 30 isl.). GÖPFERICH (1995: 428) iz enakega razloga odsvetuje izključno rabo samostalniških zvez celo v besedilnih vrstah z višjo stopnjo strokovnosti. Pretirana raba samostalniškega sloga se pogosto označuje kot šabloniziranje jezika in klišejskost. Glede na funkcijskost je upravičen v besedilnih vrstah z informativno oziroma prikazovalno vlogo, kot so tehnična in uradovalna be-

⁵ VIDOVIČ MUHA (1998: 30).

⁶ O Voduškovem pojmovanju razvoja knjižnega jezika obširneje razmišlja A. E. SKUBIC (2005: 36, 158 isl.; 2003: 215).

sedila.⁷ V nemškem jezikovno-kulturnem prostoru se je že v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja stilna norma upirala t. i. »papirnati nemščini«. ⁸ Nemški jezikoslovci navajajo nekatere splošne slabosti tega sloga: nepreglednost predolghih tvorb, slabitev izrazne moči jedrne besede ob kopičenju le-teh, pomanjkljiva pomenska povezanost elementov, možnost napačnega razumevanja v primeru izpusta osebka kot vršilca ali predmeta dejanja. Zgoščevanje informacij v obliki posamostaljenj zahteva od bralca pri razčlembi večji miselni napor. KOŠAK (2007: 33 isl.) povzema skupno ugotovitev: Strokovnjakom, ki so nenehno v stiku s tovrstnim načinom izražanja, pomeni samostalniški slog racionalizacijo in prihranek časa, drugim pa dostikrat oviro pri razumevanju. Slovenska jezikovna norma podaja kot merilo za tvorjenje samostalniških zvez prav tako stilistično načelo jasnosti nasproti načelu gospodarnosti.⁹ Načelo jasnosti je poudarjeno tudi v slogovnih priročnikih z navodili za tvorjenje strokovnih besedil.

2 Jezikovnosistemska opredelitev posamostaljanja: Tvorbeno-pretvorbeni načini

Izhajajoč iz Voduškovega pojmovanja zmožnosti izražanja v samostalniškem slogu (VODUŠEK 1933: 72), ki naj bi odražala stopnjo kulturnega razvoja jezika, in če je nominalizacija v vsakem jeziku samoumeven (od komunikacijskih okoliščin odvisen) protipol glagolskemu načinu izražanja, gre v splošnem pričakovati, da slovenski jezikovni sistem razpolaga z enakim spektrom tvorbeno-pretvorbenih postopkov posamostaljanja kot nemški.

Po teoretskem modelu, pri katerem je za ugotavljanje produktivnosti teh postopkov potrebno upoštevati pomensko-skladenjsko razmerje, je medjezikovna sistemska primerljivost omogočena. Posamezni načini posamostaljanja so produktivni, če dopuščajo nove tvorjenke, ki pa niso nujno tudi leksikalizirane.¹⁰ Pomembno izhodišče za komparativen pristop k ugotavljanju produktivnosti je predpostavka, da kvantitativni vidik ni edini kriterij¹¹ za možnost izražanja v samostalniškem slogu. Zato bo težišče obravnave na sistemski produktivnosti tipov posamostaljanja, na podlagi katerih lahko nastajajo nove, za govorce jezika razumljive samostalniške tvorbe.

Ker smo v pričujoči razpravi vzeli za primerjalno vrednost nemški jezikovni sistem, izhajamo iz načinov posamostaljanja, ki jih obravnava nemška jezikovna in besedilna norma. T. i. nominalni slog se v nemščini izraža z naslednjimi jezikovnimi sredstvi besedotvorne in skladenjske ravni: izglagolski in izpridevniški samostalniki,¹² samostalniške zloženke,¹³ zveze izglagolskih samostalnikov in nepol-

⁷ KOŠAK 2007: 7.

⁸ POPADIĆ 1971: 6.

⁹ TOPORIŠIĆ 2004: 562, ŽELE 1996: 192, GNAMUŠ 1979: 164.

¹⁰ HALL 1980: 52.

¹¹ HALL 1980: 66.

¹² HALL 1980: 155 isl., KOŠAK 2007: 8 isl.

¹³ KOŠAK 2007: 14 isl., HALL in SCHEINER 1995: 165.

nopomenskih glagolov,¹⁴ tvorba samostalniških zvez z levimi in desnimi prilastki,¹⁵ tvorba samostalniških zvez z razširjenimi levimi prilastki.¹⁶

2.1 Posamostaljanje glagolov in pridevnikov

Nemško jezikoslovje obravnava kot tipična besedotvorna postopka pri posamostaljanju *izpeljavo* (*derivacija*) in *konverzijo*, ki sta se z možnostjo tvorjenja številnih novih samostalniških besed izkazala kot visoko produktivna.¹⁷ KOŠAK (2007: 83) v svoji raziskavi ugotavlja, da zavzema med besedotvornimi postopki posamostaljanja največji delež eksplicitna izpeljava, sledi pa ji zlaganje.¹⁸ V slovenskem besedotvorju prevladuje izpeljava, kar se potrjuje na primer v pogosti pojavnosti glagolniške izpeljanke iz (ne)dovršnikov s priponskimi obrazili *-nj-e*, *-tev-0*, *-0*.¹⁹ Z vidika pomenske razčlenitve izpeljave (tj. v njeni globinski strukturi) postanejo priponska obrazila nemškega in slovenskega jezika tipološko in funkcijsko medsebojno primerljiva. Produktivna obrazila so tista, ki se lahko neomejeno navezujejo na glagolske korene, s čimer nastajajo nove tvorbe.²⁰

2.1.1 Konverzija

Visoko produktiven način posamostaljanja je v nemškem jeziku *konverzija*,²¹ zato ga HALL (1980: 129 isl., 217 isl.) v tem kontekstu obravnava kot posebno enoto.²² Pri tem besedotvornem postopku se samostalniška beseda tvori v nemščini iz nedoločniške glagolske oblike in iz pridevnika ali deležnika. Posamostali se lahko pravzaprav vsaka beseda ali besedna zveza. HALL (1980: 129 isl., 223) in KOŠAK (2007: 10) navajata primere: *das Laufen*, *das Denken*, *das Lachen* (konvertati iz nedoločnika glagolov *laufen*, *denken*, *lachen*), *das Freisein* (konvertat iz pridevnika s kopulo *frei sein*), *der Fahrende* (konvertat iz sedanjega deležnika *fahrend*), *das Aufgeklebte* (iz preteklega deležnika *aufgeklebt*), *das Gesehenhaben* (iz sestavljenega nedoločnika *gesehen haben*), *das Auseinandersetzen* (iz zveze besed *auseinander setzen*), *das Kommenwollen* (iz modalne zveze *kommen wollen*), *das Von-der-Hand-in-den-Mund-Leben* (iz zveze besed *von der Hand in den Mund leben*), *das Vergißmeinnicht* (iz celega stavka *Vergiß meiner nicht*). Konverzijski načini nemškega jezika se od

¹⁴ *Funktionsverbgefüge*: GÖPFERICH 1995: 421, KOŠAK 2007: 22 isl., HELBIG in BUSCHA 2001: 68 isl.

¹⁵ HELBIG in BUSCHA 2001: 492 isl.

¹⁶ GÖPFERICH 1995: 421, HELBIG in BUSCHA 2001: 504 isl.

¹⁷ HALL 1980: 48 isl., 122 isl.; KOŠAK 2007: 10 isl., FOLZ 2008: 30.

¹⁸ Izpeljavo s priponskim obraziljenjem označujejo kot najproduktivnejši postopek posamostaljanja (približno 60 odstotkov vseh priponskih obrazil tvori samostalnike; gl. FLEISCHER in BARZ 2012: 118). Prim. tudi VIDOVIČ MUHA 2011: 396, op. št. 2.

¹⁹ ZALOŽNIK 2013: 48 isl., MIKOVIČ JUŽNIČ 2011: 324, KOŠAK 2007: 88 isl., ŽELE 1996: 195 isl.

²⁰ Obraziljenje, ki je povezano z določenimi in številčno omejenimi glagolskimi koreni, je iz naše obravnave izključeno.

²¹ FLEISCHER in BARZ (2012: 87 isl.) definirata konverzijo kot sprevrčanje besedne vrste brez dodajanja priponskega obrazila, pri čemer je leksikalni pomen motiviran s pomenom podstave. Prim. *sprevrčanje* (TOPORIŠIČ 1992: 301).

²² TOPORIŠIČ (2004: 157) obravnava konverzijo v besedotvornem okviru kot vrsto izpeljave.

izpeljave najbolj razlikujejo po tem, da v veliki meri ohranijo glagolske lastnosti, kar je eden ključnih razlogov za samostojno obravnavo le-teh.²³ Visoko produktivnost posamostaljanja nedoločnika in različnih besednih vrst omogoča splošna lastnost nemškega samostalnika v površinski strukturi, ki je pisanje z veliko začetnico in raba členov, ki natančno določajo pomen. Skladenjska pretvorba besede, besedne zveze ali celo stavka tako poteka brez pomoči obraziljenja ali prevoja.²⁴

Slovenščina tovrstne možnosti pretvorbe nedoločniške glagolske oblike nima. Po TOPORIŠIČU (2004: 157, 1992: 301) je konverzija (*sprevrženje*) prevedba določene besedne vrste v drugo s pomočjo slovnčnih (oblikospreminejalnih) morfemov oziroma skladenjskih značilnosti. V samostalnik se sicer lahko pretvori večina pridevniških besed in kar je prvotno nesamostalniško,²⁵ ne zadošča pa ta način za izražanje procesualnosti. Slovenski jezikovni sistem kot funkcijsko enakovreden postopek nudi izpeljavo, pri katerem samostalniške izpeljanke iz nedovršnih glagolov s priponskim obrazilom *-nj-e* (npr. *uničenje, dodajanje, prevajanje*) prav tako izražajo procesualnost kot njihove nemške pomenske ustreznice – konvertati (*das Zerstören, das Hinzufügen, das Übersetzen*). Funkcijsko sorodnost glagolnika z nedoločnikom v slovenskem jeziku potrjuje TOPORIŠIČ (2004: 403), ki kaže na pomensko enakovrednost (npr. *Preglasno govorjenje ni dobro – Preglasno govoriti odsvetujem*). Slovenski glagolnik se – v nasprotju z nedoločnikom – lahko sklanja, kar velja tudi za konvertat iz nemškega nedoločnika. Toporišič spričo te lastnosti ugotavlja prednost glagolnika, saj ta v stavku prevzame samostalniške funkcije.

2.1.2 Izpeljava

Z vidika pomenske razčlenitve so v nemščini najpomembnejši trije tipi²⁶ samostalniške izpeljave, pri katerih se posamostaljenja nanašajo na pojmovne vsebine: a) samostalniška poimenovanja za dejanja, procese, dogodke (*nomina actionis* ali *Aktionsnominalisierung*), b) samostalniška poimenovanja za lastnosti, stanja, vedenjske vzorce, odnose (*nomina qualitatis* ali *Adjektivabstrakta*), c) samostalniška poimenovanja za vršilca dejanja (*nomina agentis* ali *Subjektnominalisierung*).²⁷

Pri prvi skupini se z najproduktivnejšim priponskim obrazilom *-ung* izraža dovršnost ali rezultat dejanja (*Ermordung, Ernennung, Auswanderung*) in nedovršnost ali procesualnost (*Beratung, Erprobung, Beobachtung*). V slovenščini se funkcijsko enakovredni glagolniki s priponskim obrazilom *-nj-e* za izražanje glagolskega dejanja oziroma procesualnosti praviloma tvorijo iz nedovršnikov (npr. *dodajanje, potrjevanje, razpoznavanje*). ŽELE (1996: 194) ugotavlja umik rezultativnosti iz območja tega priponskega obrazila, izražanje le-te z obrazilom *-nj-e* naj bi bila splošnoveljavna jezikovnosistemska rešitev. BREZNIK (1934: 10) poudarja, da se je glagolnik prvotno tvoril le iz nedovršnih glagolov, saj pravega dovršnega glagolnika nekdanja

²³ HALL 1980: 246.

²⁴ KOŠAK 2007: 10.

²⁵ TOPORIŠIČ 1992: 302.

²⁶ HALL 1980: 155 isl.

²⁷ Breznik (1944) označuje besedotvorna pomena dejanja in vršilca dejanja kot prvotna (VIDOVIČ MUHA 2011: 84, op. 67).

slovenščina ni imela. Zato so za izražanje rezultatnosti služili nedovršni glagolniki (*darovanje, odpuščanje*). VIDOVIČ MUHA (1989: 53 isl.) ugotavlja, da je bilo glagolniško obrazilo vidsko nerazločevalno že v Brižinskih spomenikih, tako kot to velja za knjižni jezik od 16. do 18. stoletja. Slovensko glagolniško obrazilo *-nj-e* pa se v stopnji produktivnosti ne približa nemškimi obrazilom *-lei, -rei, Ge(-e)*, ki označujejo slabšalnost dejanja (*Heuchelei, Fragerei, Geschwätze*) in so povečini priložnostne tvorjenke.²⁸

Pri drugem visoko produktivnem tipu se v nemščini tvorijo posamostaljenja iz pridevniške ali preteklodeležniške besedotvorne podstave s priponskim obrazilom *-heit/-keit* (*Schönheit, Standhaftigkeit, Beliebtheit, Geschlossenheit*). Ta postopek ima v slovenščini ustreznico v tvorjenju samostalniških besed z besedotvornim pomenom lastnosti (ali stanja), pri čemer se na podstavno pridevniško besedo ali zloženko dodaja priponsko obrazilo *-ost* (*debelost, debeloglavost*).²⁹ Tako besedotvorni postopek kot tudi zbrano leksikalno gradivo (gl. VIDOVIČ MUHA 2011: 237–48) kaže na dokaj visoko stopnjo produktivnosti tega priponskega obrazila. Sistemsko pogojeno produktivnost tvorjenja posamostaljenj s priponskim obrazilom *-heit/-keit* v nemščini potrjujejo ostale izpeljave, ki so prav tako del istega tipa: *-e* (*Schwäche*), *-schaft* (*Verwandschaft*), *-tum* (*Reichtum*), *-tät* (*Stabilität*), *-ut* (*Armut*), *-0* (*Stolz*). Te so namreč označene kot izjeme, tvorjenke s temi obrazili se označujejo kot leksikalizirane enote (gl. HALL 1980: 179). Tudi v slovenščini se ob tvorjenju s priponskim obrazilom *-ost* v okviru istega tipa posamostaljanja nahajajo še druga obrazila, npr. *-oba* (*gniloba*), *-ota* (*lepota*), *-(s)tvo* (*sorodstvo*), *-ina* (*višina*), *-0* (*ponos*) idr.³⁰

V tretji skupini se vršilec dejanja v obeh jezikih izraža z oziralnodvisniško parafrazo, pri čemer se samostalniška beseda tvori iz glagolskega stavka; obrazili se jedrni del skladenjske podstave: *Verkauf-er, Jäg-er* ← [*jemand, der*] *verkauf[-t]/jag[-t]* (*prodaja-lec, lov-ec* ← [*tisti, ki*] *prodaja[-0]/lovi[-0]*). Pripona *-er* je v nemškem jeziku visoko produktivna, obrazilo je identično s slovničnim osebkom.³¹ Pri istem priponskem obrazilu ločuje nemško besedotvorje glagole z generičnim pomenom – vršilec opravlja dejanje stalno (*Trinker, Hungerleider*) in glagole z negeneričnim pomenom, pri katerih vršilec opravlja dejanje le v sedanosti (*Störer, Streikbrecher*). Med prve sodijo tudi tvorjenke, ki označujejo poklic vršilca dejanja (*Lehrer, Maler, Briefträger*). Veliko posamostaljenj se lahko tvori z navadno izpeljavo ali zlaganjem iz generičnih in negeneričnih glagolov. Obrazilna pripona *-er* zajema še druge pomen: označuje nehumanega vršilca dejanja ali nosilca lastnosti (*Krankheitserreger, Seetaucher* (*vrsta živali*)), stvar oziroma predmet kot vršilca dejanja ali nosilca lastnosti ter sredstvo dejanja (*Träger, Eisbrecher, Müllschlucker, Schreiber*).

Ta sistemsko produktiven način posamostaljanja v obliki navadne izpeljave in zlaganja³² najde v slovenščini spričo naštetih besedotvornih pomenov enako tvorbe-

²⁸ HALL 1980: 173 isl.

²⁹ VIDOVIČ MUHA 2011: 236 isl.

³⁰ TOPORIŠIČ 2004: 172 isl.

³¹ Produktivnost obrazila se potrjuje tudi v številčnih izpridevniških tvorbah (npr. *Fanatiker, Skeptiker*).

³² T. i. *Subjekt nominalisierung* velja v nemščini kot zgled za sistemsko pogojeno visoko produktivnost, saj omogoča nastanek številnih priložnostnih tvorjenk (*Umweltschützer, Kopfschüttler*) (gl. HALL 1980: 136).

no-pretvorbno pravilo, pri čemer je delovalnik prav tako kategorijsko razčlenjen, na primer na kategorijo živosti (*DI: [tisti, kijž] → Vd: toži-lec ← [tisti, ki] toži[-0]*; *D-I: [tisti, ki]-ž → Pd: nosi-lec ← [tisti, ki] nosi[-0]*), izražanje sredstva dejanja (*D6: [to, s čimer] → Sd: polni-lec ← [to, s čimer] polni[-mo]*) idr.³³ Obrazilo *-ec* je eno najproduktivnejših priponskih obrazil, ki se pojavlja že v začetku razvoja slovenskega knjižnega jezika.³⁴

2.2 Samostalniške zloženke

Zlaganje (*Komposition*) se v nemščini spričo pogostnosti in velike skladijsko-podstavne razgibanosti uvršča med najproduktivnejše besedotvorne postopke.³⁵ Je pomembno zgoščevalno sredstvo, saj se na ta način s samostalniško besedo nadomešča kompleksne skladijske tvorbe, zloženska pa okrepi izrazno moč samostalnika.³⁶ To je vplivalo tudi na razvoj slovenskega besedotvorja.³⁷ Pri tovrstnem posamostaljanju gre za zloženske, pri katerih je osnovna komponenta, ki določa besedno vrsto zloženske, samostalnik. Samostalniki tvorijo 50–60 odstotkov nemškega besedišča, zato prevladujejo tudi v besedotvorju. Tvorba samostalniških besed je spričo različnih tvorbenih načinov produktivnejša od drugih besednih vrst (gl. FLEISCHER in BARZ 2012: 117).

Zlaganje pride pri posamostaljanju do izraza šele na drugi stopnji, ko je kot produkt enega izmed besedotvornih postopkov že nastal samostalnik, ki ga nato v postopku zlaganja lahko tudi z neizraženim medponskim obrazilom pomensko natančneje določi leva sestavina poljubne besedne vrste; povečini je to samostalnik, lahko pa tudi pridevnik, glagol oziroma glagolski koren, zaimek, števnik, nepregibne besedne vrste, tudi skupine besed, npr. *einen Vertrag unterzeichnen → Unterzeichnung des Vertrags → Vertragsunterzeichnung*.³⁸ Možnost večštevilčnosti korenskih morfemov (tudi) pri podrednih zloženkah na različnih tvorbenih stopnjah označuje VIDOVIČ MUHA (2011: 404) za temeljno sistemsko razhajanje obeh jezikov, ki kaže celo na medkulturno razlikovanje. Slovenska samostalniška ustreznica *podpis pogodbe* ostaja na ravni prvostopenjskega posamostaljanja. Raziskave v nemščini so potrdile zelo visoko stopnjo produktivnosti zloženk iz dveh samostalnikov.³⁹

VIDOVIČ MUHA (2011: 396 isl.) v svoji kontrastivni razčlenitvi zlaganja v slovenščini in nemščini izhaja iz tipologije zloženk, ki je bila izdelana za slovenščino ter ugotavlja kljub dokazanim temeljnim sistemskim razhajanjem obeh jezikov v tem besedotvornem postopku v skladijski podstavi strukturno primerljivost. V obeh jezikih je v prilastkovem odvisniku skladijske podstave obvezna sestavina polno-

³³ VIDOVIČ MUHA 2011: 86 isl.

³⁴ VIDOVIČ MUHA 1989: 54.

³⁵ VIDOVIČ MUHA 2011: 404, 114 in 396 (op. št. 2); tudi FLEISCHER in BARZ 2012, pogl. 2.2.

³⁶ POPADIČ 1971: 55 isl.

³⁷ V obdobju slovensko-nemške normativne protistave v 19. stoletju so bile zloženske v slovnica obravnavane skupaj z izpeljankami (VIDOVIČ MUHA 2011: 113), nemščina je v postopku zlaganja služila kot orientacijski jezik (ibid.: 114).

³⁸ KOŠAK 2007: 14.

³⁹ FLEISCHER in BARZ 2012: 117.

pomenski glagol, kadar gre za pomen predmeta, ki opravlja dejanje: *smer-o-kaz-0* ← [tisti, ki] kaže[-0] *smer* (*Weg-weis-er* ← [jemand, der]den *Weg weis[-t]*).

Strukturna enakost se kaže tudi v skladijski podstavi, ko gre za vršilca dejanja, npr. *Brief-träg-er* (*pism-o-noš-a* ← [tisti, ki] nosi[-0] *pism[-a]*). V obeh jezikih so mogoče tudi druge sklonske vezave: *Buch-händl-er* (*knjig-o-trž-ec* ← [tisti, ki] *tr-guje[-0]* [s] *knjig[-ami]*). Strukturne ustreznice najdemo tudi pri pomenu dejanja: *Kopf-schmerz-0* (*glav-o-bol-0* ← ([to, da] *boli[-0]*)*glav[-a]*).

Ob strukturno primerljivi tipologiji medponsko-priponskih zloženek je bila ugotovljena temeljna medjezikovna razlika, ki je v predmetnopomenski zapolnitvi skladijske podstave (gl. *ibid.*: 398 *isl.*): v nemščini je skladijskopodstavni besed, ki zloženkam določajo različne pomene, veliko več kot v slovenščini, pomeni so deloma tudi drugačni.⁴⁰ Določujoča sestavina nemške zloženke je lahko poleg prevladujočega samostalnika pridevnik (*Hochrechnung*), glagolsko jedro (*Fahrschule*), zaimek (*Icherzählung*), števnik (*Eingleisigkeit*), nepregibna besedna vrsta (*Pfuiruf, Jawort*), konfiks – pri tvorjenkah tujega izvora (*Mikroskopie*), fraza, ki je lahko samostalniška (*Freilichtfotografie* ← *Fotografie [im] frei[-en] Licht; Unterwassermassage* ← *Massage unter [dem] Wasser*), stavek, najpogosteje z glagolom v velelniku (*Stehaufmännchen* ← *Steh auf, Männchen!*).⁴¹

V slovenščini v takih primerih ni mogoče najti besedotvorne enakovrednosti, prevajanje je opisno oziroma nezložensko (npr. *Lautsprecher* – *zvočnik*). Samostalniške zloženke z medponskim obrazilom so v slovenščino prevedljive z levimi (pridevniškimi) ali desnimi (nepridevniškimi) prilastki, ki se tako kot določujoče sestavine nemških zloženek uvrščajo v pomenske skupine (npr. *snovnost: Silberüberzug* – *srebrna prevleka*, *izvornost: Sonnenstrahlung* – *sončno sevanje*, *средство: Kupfervergiftung* – *zastrupitev z bakrom* *idr.*).⁴² Skladijskopodstavna razgibanost in možnost kopičenja korenskih morfemov v podrednih zloženkah različnih tvorbenih stopenj (*Schulkindererziehung* – *izobraževanje šolskih otrok*, *Waschmaschinenwasserzulauf* – *dotok vode v pralni stroj*) sta v slovenščini sprožili tvorbo izpeljank in besednih zvez (*Kinderschrei* – *kričanje otrok*, *Essenszeit* – *čas, ko se jé*, *Innenarbeit* – *delo notri*).⁴³

2.3 Zveza izglagolskega samostalnika in nepolnopomenskega⁴⁴ glagola

Pomemben segment posamostaljanja predstavljajo v nemškem jeziku zveze, imenovane *Funktionsverbgefüge* (v dobesednem prevodu *funkcijskoglagolske zveze*). Zvezo sestavlja edninski izglagolski samostalnik (*Verbalabstraktum*) – ali pridevnik – in glagol, ki izgubi pomen polnopomenskega glagola oziroma pridobi abstrakten pomen (*kommen, bringen, finden, geraten, nehmen, setzen, halten, sein* *idr.*). T. i.

⁴⁰ FLEISCHER in BARZ 2012: 141, KOŠAK 2007: 13 *isl.*

⁴¹ FLEISCHER in BARZ 2012: 136 *isl.*

⁴² VIDOVIČ MUHA 2011: 401 *isl.*

⁴³ VIDOVIČ MUHA 2011: 404.

⁴⁴ Razlaga nepolnopomenskih glagolov po A. ŽELE (2012: 179): »Nepolnopomenski glagoli oz. glagoli v pomožniških vlogah kot samó slovničnofunkcijska jedra povedi lahko v okviru strukturoskladijske vezljivosti uvajajo samó neudeležensko povedkovodoločilno vezljivost«.

funkcijski glagol (*Funktionsverb*) spričo pomenske izpraznitve prevzame v zvezi zgolj slovnico funkcijo⁴⁵ in tvori s samostalnikom ozko pomensko enoto, ki ustreza polnopomenskemu glagolu (ali pridevniku).

V skladu z uvodoma podano definicijo samostalniškega sloga upoštevam razlago in zamejitev zvez po HELBIG in BUSCHI (2001, pogl. 1.4.3), ki izhaja iz posamostaljanja polnopomenskega glagola; Izglagolski samostalniki nastanejo povečini s pomočjo izpeljave (priponsko obrazilo *-ung*), konverzije nedoločnika ali izpeljave s prevojem (*durchführen* → *zur Durchführung bringen*, *erstaunen* → *in Erstaunen setzen*, *gehen* → *in Gang kommen*).⁴⁶ Pomensko težišče se tako prenese s polnopomenskega glagola na posamostaljenje, ki postane jedro besedne zveze.

Glede strukturne trdnosti ločuje nemški jezikovni sistem prave in neprave (neleksikalizirane) zveze. Pri slednjih prevladuje tožilniška vezava (*Verhandlungen aufnehmen*), pri prvi skupini pa so pogoste predložne zveze (*ins Gespräch bringen*).⁴⁷ Podobno kot pri nemških neleksikaliziranih zvezah, prevladuje tožilniška vezava tudi v slovenskih zvezah (*narediti/napraviti sklep* ← *skleniti*) ob predložnomorfemskih (*planiti v jok* ← *zajokati*).⁴⁸

Produktivnost posamostaljanja s prenosom pomenskega težišča se v slovenščini izpričuje v obravnavi nepolnopomenske rabe glagolov: ŽELE (2012: 274) ugotavlja, da se pomensko težišče prenaša predvsem na izglagolske in deloma na izpridevniške samostalnike. Če velja, da je najzanesljivejši pokazatelj nepolnopomenske rabe glagolov vezava izglagolskih samostalnikov (ibid., op. št. 346), velja tudi obratno: pogostnost nepolnopomenske rabe glagolov potrjuje možnost samostalniškega načina izražanja s pomočjo tovrstnih zvez, ki so pomenske ustreznice in alternativa polnopomenskim glagolom.

Produktivnost zvez s tovrstnimi glagoli v slovenščini dokazuje tudi GODEC SORŠAK (2013: 507 isl.), in sicer s primerjavo glagolov s t. i. *oslabljenim* pomenom v slovenščini, angleščini in nemščini. Pri tem ugotavlja podobnost, primerljivost in prekrivnost glagolov z oslabljenim pomenom v vseh treh jezikih zlasti v eni od skupin tovrstnih glagolov: pri tistih, »ki z izglagolskim samostalnikom tvorijo bolj ali manj trdno besedno zvezo, pretvorljivo/zamenljivo s polnopomenskim glagolom« (GODEC SORŠAK 2013: 508). Izpostavljeni so torej fazni glagoli (*doseči uspeh* → *uspeti*).⁴⁹

Zlasti v nemških strokovnih besedilih ima tovrstno posamostaljanje nekatere prednosti pred glagolskim načinom: V nasprotju z enakovrednimi polnopomenskimi glagoli zmorejo različni funkcijski glagoli v zvezi določati vidskost⁵⁰ (*gehen* → *in Gang sein* [stanje, nedovršnost], *in Gang kommen* [začetek dejanja], *in Gang setzen* [povzročitev dejanja]). S prilastki je mogoče jedrni samostalnik pomensko natančneje določiti, kar obenem prispeva k ekonomičnosti. Zaradi šablonskega značaja se

⁴⁵ HELBIG in BUSCHA 2001: 69.

⁴⁶ KOŠAK 2007: 22, HELBIG in BUSCHA 2001: 68 isl.

⁴⁷ HELBIG in BUSCHA 2001: 85.

⁴⁸ TOPORIŠIČ 2004: 595.

⁴⁹ GODEC SORŠAK (2013: 510, op. št. 8; 513), ŽELE 2013: 55. O pogostnosti rabe nepolnopomenskih glagolov glede na vezljivost izglagolskih samostalnikov/glagolnikov tudi A. ŽELE (2012: 274, op. 346).

⁵⁰ GODEC SORŠAK (2013: 512) obravnava zveze v slovenščini med drugim tudi kot dodatno možnost izražanja, kadar polnopomenski glagol ne zmore izraziti zelenega glagolskega vida (*izkazati* (dov.) *spoštovanje* vs. *spoštovati* (nedov.)).

tovrstne zveze uporabljajo kot stilno sredstvo v besedilnih vrstah, v katerih je pričakovano natančno izražanje; hitra prepoznavnost njihove strukture v stavku lajša razumevanje besedila. Nadomeščajo trpniško izražanje (*Das Buch ist anerkannt worden*. → *Das Buch hat Anerkennung gefunden*).⁵¹ in omogočajo, da se predmet polnopomenskega glagola izpušča oziroma da se vršilec dejanja ne omenja, kar služi zgoščevanju in neosebni načinu izražanja. Takšne glagolske zveze niso nekaj novega, in tudi niso vezane le na nemški jezik (gl. POPADIČ 1971: 4).

ŽELE (1996: 198) ugotavlja, da se v diahronem razvoju posamostaljanja v slovenskem časnikarstvu z rabo glagolnika krepi tudi raba nepolnopomenskih glagolov (*izdelati, razširiti na, uporabljati za, voditi v, imeti, podeliti*), ki se v tovrstni zvezi povezujejo z glagolniki. GNAMUŠ (1979: 164) pri obravnavanju posamostaljanja s povedkovniško besedno zvezo (tipa *opraviti pogovor*) v strokovnih besedilih poudarja lastnost neosebnega izražanja, ki je posledica posamostaljanja pomensko polnega in obenem rabe pomensko izpraznjenega glagola.

Slednja se potrjuje pri posamostaljanju zveze; V tem postopku nepolnopomenski glagol izpade, kot v nemščini kaže primer: *Das Parteiprogramm erfährt Korrektur* → *die Korrektur des Parteiprogramms*.⁵² Tako posamostaljenje je mogoče tudi v slovenščini (*Naredili smo sklep, da [...] → naš sklep o [...]*).

Kot sredstvo poudarjanja in pomenske variacije ter konotacije tovrstne zveze v rabi lahko najdemo v različnih vrsteh besedil.⁵³ Tudi terminološko rabljene besedne zveze s pomenom dejanja vključujejo posamostaljenja (*zahtevati (skrben) nadzor, povzročiti okužbo, zagotoviti oskrbo, dodati interpretacijo, sodelovati pri presnovi*). To najdemo zlasti med terminološko vezavo glagola in izglagolskega samostalnika.⁵⁴

2.4 Tvorba samostalniških zvez s prilastki

Posamostaljeni povedek prisojevalne zveze s pomenom dejanja v obeh jezikih pomensko določa oziroma dopolnjuje levi (*prenominalni*) ujemalni ali desni (*postnominalni*) neujemalni prilastek različnih vrst in stopenj.⁵⁵ Produktivnost tega postopka potrjuje tudi slovenska jezikovna norma: »Samostalniške zveze načeloma lahko napravimo iz vsake proste ali podredno zložene povedi /.../, pri čemer se povedek spremeni v samostalnik, preostali členi povedi pa v leve ali desne dele samostalniške fraze, npr. *Včeraj sem prišel domov precej pozno* → *moj včerajšnji precej*

⁵¹ HELBIG in BUSCHA 2001: 92 isl., POPADIČ 1971: 21 isl.

⁵² HALL in SCHEINER 1995: 165.

⁵³ POPADIČ (1971: 6 isl.) poudarja njihovo prednostno vlogo v publicističnih besedilih, GÖPFERICH (1995: 421) ugotavlja, da je raba le-teh v strokovnih besedilih neodvisna od stopnje strokovnosti besedilnih vrst. V zvezi z rabo le-teh v slovenščini ugotavlja GODEC SORŠAK (2013: 512), da so zveze dodatna možnost izražanja: zapolnjujejo vrzeli v jeziku, kadar pretvorbe v polnopomenske glagole niso mogoče (*dati gol*) ali niso povsem sopomenske.

⁵⁴ ŽELE (2013: 112 isl.) ločuje v okviru glagolske vezljivosti med t. i. neterminološko in terminološko vezljivostjo. Pri slednji lahko veže (ne)terminološko rabljen glagol izglagolski termin (*ukvarjati se* (term. raba) z (*ortopedsko*) obravnavo (izglag. termin), *omogočati* (term. raba) z (*postavitev* (term. raba) izglag. sam.) (*območij*)). Stopnjo terminološke vezljivosti pogojuje stopnja strokovnosti besedilnih vrst.

⁵⁵ HELBIG in BUSCHA (2001: 492 isl.) in KRIZAJ ORTAR (1984: 286).

pozni prihod domov« (TOPORIŠIČ 2004: 562). KRIŽAJ ORTAR (1984: 277) ugotavlja, da posamostaljanje povedka prisojevalne zveze v slovenščini poleg posamostaljanja glagolske vezavne zveze in potrpljanja povedka šteje med najpogostejše pretvorbe. GNAMUŠ (1979: 161) označuje posamostaljanje kot temeljno sredstvo za tvorjenje pomensko kompleksnejših stavkov.

V nemščini igra kot sredstvo zgoščevanja pri posamostaljanju še posebej pomembno vlogo zmožnost tvorjenja razširjenih levih (prenominalnih) prilastkov, ki imajo v angleščini t. i. desne (*adnominalne*) ustreznice⁵⁶ (GÖPFERICH 1995: 421 isl.); zato bodo le-ti v pričujočem razdelku izhodišče razčlenbe. Gre za širitev pridevniškega in deležniškega prilastka z drugimi členi, ki so vezljivostno obvezni ali pa so od te kategorije neodvisni. Medtem ko ima v prvi skupini pridevnik ob sebi navadno le en obvezni določujoči člen (*der seiner Sorgen ledige Mann*), ima deležnik lahko več takih (*die (der Mutter) (bei der Hausarbeit) behilfliche Tochter*). Poleg obveznega lahko oba prilastka dopolnjujejo tudi raznovrstni prosti členi, npr. prislovna določila, modalne besede, členki. Skladenjski okvir samostalniške zveze se na ta način poljubno razširja. Obvezni in prosti členi se v prilastku lahko povezujejo. Lahko so priredno⁵⁷ ali podredno⁵⁸ vezani. Na enak način predvideva možnost razširjanja pridevniškega in deležniškega prilastka tudi slovenska jezikovna norma.⁵⁹ TOPORIŠIČ (2004: 559) navaja določeno zaporedje pridevniških besed v levem prilastku. Te se delijo na podskupine posameznih vrst in podvrst, lahko pa sama pridevniška beseda sestoji iz večbesedne zveze. Poljubno dolžine je lahko tudi desni prilastek, in sicer zaradi možnosti kopičenja roditeljskih ali predložnih zvez (ibid.: 562). Kopičenje (npr. roditeljskih) zvez je v primeru kršenja stilističnega načela jasnosti, kljub podrejanju načelu ekonomičnosti izražanja, odsvetovano: *namestnik predsednika zasedanja zbora skupščine mesta Kranja [...]* (ibid.).

Iz enakih razlogov je tudi v jezikovni normi nemškega jezika odsvetovano postnominalno kopičenje podrednih roditeljskih zvez (HELBIG in BUSCHA 2001: 508): *die Diskussion der Schwerpunkte der Tagesordnung der Konferenz der Außenminister*. Da bi se izognili izrazni nejasnosti, se roditeljski prilastek zamenja s predložnim prilastkom (s pomenom vršilstvosti), ki sledi roditeljskemu: *Der neue Produktionsleiter inspiziert den Betrieb. → die Inspektion des Betriebs durch den neuen Leiter*. Spričo pomenske dvoumnosti roditeljskega samostalniškega prilastka, ki so jo slovenski jezikoslovci obravnavali že od petdesetih let dvajsetega stoletja dalje,⁶⁰ je razvoj tvorjenja prilastkov vključil (podobno kot kaže zgornji primer iz nemščine) predložno prislovno zvezo s pomenom vršilstvosti: *Naš oče bodri sina. → bodrenje sina s strani*

⁵⁶ Primer: *.../ heat energy is produced directly as the microwaves are absorbed by the food resulting in a faster and more efficient method of cooking* (gl. GÖPFERICH 1995: 423, poudarek: H. K.).

⁵⁷ Primer: *das auf der Dresdner Kunstausstellung wegen seiner Maltechnik von vielen Betrachtern immer wieder gelobte Bild* (HELBIG in BUSCHA 2001: 505; *na dresdenski umetnostni razstavi zaradi njegove slikarske tehnike s strani mnogih opazovalcev vedno znova pohvaljena slika*).

⁵⁸ Primer: *das wegen der vom Maler angewandten Maltechnik gelobte Bild* (HELBIG in BUSCHA 2001: 505); *zaradi s strani umetnika uporabljene slikarske tehnike pohvaljena slika*.

⁵⁹ Za širjenje levega prilastka z definiranimi pomenskimi skupinami pridevniških besed gl. A. Vidovič Muha (2013: 80–89, 365–401).

⁶⁰ KRIŽAJ ORTAR 1984: 284 (op. št. 28)

*našega očeta.*⁶¹ Pri rabi razširjenih prilastkov različnih stopenj nastajajo odvisnostna razmerja, kot je to značilno za zvezo odvisnih stavkov (gl. HELBIG in BUSCHA 2001: 505): *Durch die Entdeckung der organischen Zelle hatte sich das Wunder der Entstehung der Organismen aufgelöst in einen nach einem für alle vielzelligen Organismen wesentlich identischen Gesetz sich vollziehenden Prozess.* Nominalni okvir lahko s pomočjo prilastkovih stavkov razvežemo v samostojne glagolske stavke: (1) *Der Prozess vollzieht sich nach einem Gesetz.* (2) *Das Gesetz ist für alle Organismen wesentlich identisch.* (3) *Die Organismen sind vielzellig.* Zgled kaže, da se nominalni okvir skladijsko lahko poljubno širi, vendar se tak način z jezikovnopragmatičnega vidika odsvetuje, kadar prekorači semantične in komunikacijske meje ter zahteva od sprejemnika skladijskopomensko razčlemba.⁶²

Z nepreglednostjo in dvoumnostjo se tudi v slovenski jezikovni normi utemeljuje odsvetovana raba nakopičenih zvez: *Poleg za sleherni govorni jezik kot neposreden upovedovalni postopek splošnih skladijskih posebnosti se v sproščenem zbornem govoru pogosto uporablja besedje, ki ga slovar slovenskega knjižnega jezika označuje kot pogovorno.* Namesto levih se rabijo desni stavčni ali polstavčni prilastki. Kot posebnost v tvorjenju prilastkov, zlasti ko se le-ti uporabljajo kot jezikovno stilno sredstvo poudarjanja, navajata HELBIG in BUSCHA (2001: 503) neujemalni polstavek tipa *Der Junge, siebzehn Jahre alt, kam in die Lehre.* To je predvsem značilnost umetnostnih besedil. Slovenska jezikovna norma tak način omenja, a se opira na Breznikovo odklanjanje tega t. i. *francoskega stavka* in predlaga pretvorbo v slovenščini bližje predložne zveze (gl. TOPORIŠIČ 2004: 562).

Sklep

Samostalniški slog presega okvir posameznega jezikovno-kulturnega prostora in mora biti obravnavan z vidika funkcijske pogojenosti v tesni povezavi z besedilno tipologijo in besedilotvornimi okoliščinami. Domneva, da so postopki posamostaljanja, ki jih omogoča slovenski jezikovni sistem, primerljivi s produktivnimi postopki drugih jezikovnih sistemov, se potrjuje: k vsakemu od v nemščini uveljavljenih postopkov nudi slovenski jezikovni sistem funkcijske ustreznice, ki so obenem povečini tudi strukturne; to se kaže npr. v načinih izpeljave in znotraj teh zlasti v pomenski razčlenjenosti enakovrednih obrazil.

Vzroke za strukturno neenakovrednost se navadno išče v temeljnih sistemskih razhajanjih jezikov, kot je to očitno pri postopku konverzije in zlaganja. Zapolnjevanje produktivnostnih vrzeli s funkcijsko primerljivimi načini ohranja samostalniški slog, četudi včasih na nižji pretvorbeni stopnji. Raba in jezikovna norma dokazujeta, da slovenščina v posamostaljanju sledi podobnim funkcijskostilističnim težnjam kot nemški jezik.

Kot v iskanju novih tvorbeno-pretvorbenih možnosti pri postopkih zlaganja (gl. tudi VIDOVIČ MUHA 2011: 401), je to vidno tudi pri tvorjenju zvez izglagolskih samostalnikov in nepolnopomenskih glagolov ter samostalniških zvez s prilastki. Z

⁶¹ KRIŽAJ ORTAR 1984: 284

⁶² HELBIG in BUSCHA 2001: 504 isl.

diahronega vidika se nam posamezni načini posamostaljanja danes kažejo, kot ugotavlja GNAMUŠ (1979: 163) v že ustaljeni obliki, zato je tudi zapletenost tvorb težko določljiva, raba pa ostaja v domeni tvorca in dane komunikacijske situacije. Tvorčevo izkušnjo pogojuje zavezanost funkcijskostilistični normi, po drugi strani pa tudi praksa v okviru danega kulturnega prostora.

VIRI IN LITERATURA

- Anton BREZNIK, 1934: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Wolfgang FLEISCHER, Irmhild BARZ, 2012: *Wortbildung der deutschen Gegenwartsprache*. Berlin: de Gruyter.
- Jürgen FOLZ, 2008: *Zweifelsfrei Deutsch: Stil*. Stuttgart: Klett.
- Olga GNAMUŠ, 1979: Izvor in funkcija samostalniškega izražanja. *Jezik in slovstvo* 25/6. 160–64.
- Lara GODEC SORŠAK, 2013: Glagoli z oslajenim pomenom v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. *Slavistična revija* 61/3. 507–22.
- Susanne GÖPFERICH, 1995: *Textsorten in Naturwissenschaften und Technik*. Tübingen: Gunter Narr.
- Christopher HALL, 1980: *Zur transformationellen Behandlung der Nominalisierung in einer generativen Grammatik des Deutschen*. Tampere: Institut für Philologie.
- Karin HALL, Barbara SCHEINER, 1995: *Übungsgrammatik für Fortgeschrittene*. Ismaning: Verlag für Deutsch.
- Gerhard HELBIG, Joachim BUSCHA, 2001: *Deutsche Grammatik*. Berlin: Langenscheidt.
- Tina KOŠAK, 2007: *Posebnosti verbalnega in nominalnega sloga v poslovni nemščini in slovenščini: Magistrsko delo*. Ljubljana: FF.
- Simona KRANJC, Andreja ŽELE, 2003: Pomenskoskladenjski pokazatelji živosti slovenščine v medijih. *Slavia Meridionalis* 4. Varšava: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy. 81–93.
- Martina KRIŽAJ ORTAR, 1984: O posamostaljenju povedka prisojevalne zveze. *Slavistična revija* 32/3. 277–88.
- Helena KUSTER, 2013: *Izbrane teme iz besediloslovja, stilistike in pragmatike slovenskega jezika*. Ljubljana: ZIFF.
- Tamara MIKOLIČ JUŽNIČ, 2011: Vpliv besedilnih tipov na pojavljanje nominalizacije v slovenščini: Korpusna raziskava. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ur. S. Kranjc. Ljubljana: ZIFF (Obdobja, 30). 321–27.
- Hanna POPADIĆ, 1971: Untersuchungen zur Frage der Nominalisierung des Verbalausdrucks im heutigen Zeitungsdeutsch. *Forschungsberichte, Zv. 9*. Mannheim: IDS.

- Andrej E. SKUBIC, 2003: Mesto standardnega jezika v jezikovnem repertoarju posameznika. *Slovenski knjižni jezik - aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: Ob 450-letnici izida prve slovenske knjige*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: FF (Obdobja, 20). 209–26.
- , 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: CZ.
- , 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- , 2008: *Stilnost in zvrstnost*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1989: Zgradba tvorjenk v Brižinskih spomenikih. *Obdobje srednjega veka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. J. Toporišič. Ljubljana: FF (Obdobja, 10). 51–61.
- , 1998: Razvojne prvine normativnosti slovenskega knjižnega jezika. *Slovenski jezik*. Ur. A. Vidovič Muha. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej. 19–46.
- , 2011: *Slovensko skladenjsko besedotvorje*. Ljubljana: ZIFF.
- , 2013: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: ZIFF.
- Božo VODUŠEK, 1933: Za preureditev nazora o jeziku. *Krog: zbornik umetnosti in razprav*. Ur. R. Ložar. Ljubljana: Sotrudniki. 66–76.
- Katja ZALOŽNIK, 2013: *Samostalniški slog v besedilih EU: Magistrsko delo*. Ljubljana: FF.
- Andreja ŽELE, 1996: Razvoj posamostaljanja v slovenskem publicističnem jeziku med 1946 in 1995. *Jezik in čas*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: ZIFF. 191–200.
- , 2012: *Pomensko-skladenjske lastnosti slovenskega glagola*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- , 2013: *Slovenska besedilna skladnja z jezikovnosistemskega vidika – temeljni pojmi*. Ljubljana: Samozaložba.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Ausgangsvergleich des Nominalisierungsgebrauchs und der –funktion im Deutschen und Slowenischen weist darauf hin, dass der Nominalisierungsstil über den Rahmen eines Sprach- und Kulturraums hinweg in erster Linie funktionalstilistisch behandelt werden soll: im engen Zusammenhang mit der Texttypologie und den Kommunikationserwartungen. Die in diesem Kontext aufgestellte Hypothese, dass die Nominalisierungstypen des slowenischen Sprachsystems mit denjenigen anderer Sprachsysteme vergleichbar sind, hat sich in der komparativen Analyse der Nominalisierungstransformationen im ausgewählten Sprachenpaar bewährt. Die den Nominalstil bildenden Nominalisierungstypen des Deutschen – *Konversion*, *Derivation*, *Komposition* (Wortbildungsebene), *Funktionsverbgefüge*, *prä- und postnominale Attribuierung*, *Bildung erweiterter pränominaler Attribute* (Syntaxebene) – finden im Slowenischen Funktionsäquivalente, wobei sich die Funktionsäquivalenz im großen Teil mit der Strukturäquivalenz deckt. Eventuelle strukturelle Nichtäquivalenz (etwa in der Konversion und Komposition) ist meistens auf die Grundunterschiede zwischen den zwei Sprachsystemen zurückzuführen. Durch den Ausgleich des Produktivitätsmangels durch funktionsäquivalente Nominalisierungsverfahren wird der Nominalstil im Slowenischen erhalten, obwohl manchmal auf einer niedrigeren Transformationsstufe. Im Gebrauch und im Sprachsystem des Slowenischen sind ähnliche funktionalstilistische Tendenzen wie im Deutschen bemerkbar. Unter dem Einfluss des Deutschen und Englischen entstehen neue Transformationsmöglichkeiten; dies kommt z. B. bei der Bildung der Funktionsverbgefüge und erweiterter Attribute zum Vorschein. Aus diachroner Sicht erweisen sich die Nominalisierungen als etablierte Stilmittel und über ihren Gebrauch entscheidet der Textproduzent jeweils mit Rücksicht auf die Kommunikationssituation.